

УДК 81'276.16

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/76-3-6>**Алла БОЛОТНИКОВА,***orcid.org/0000-0003-4781-7475*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

(Полтава, Україна) *a.p.bolotnikova@gmail.com***СПЕЦИФІКА КАТЕГОРІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В ЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ**

Статтю присвячено специфіці категорії ввічливості в лінгвістичному аспекті, зокрема детально проаналізовано лінгвальну репрезентацію категорії ввічливості в дослідженнях на прикладі японської, корейської, польської та української мов. З'ясовано, що комунікативно-прагматична категорія ввічливості покликана регулювати процес спілкування й сприяти формуванню гармонійних, доброзичливих та паритетних взаємин співрозмовників за допомогою мовних індикаторів. Розкрито роль категорії ввічливості в процесі спілкування та її лінгвопрагматичні ознаки. Установлено, що ввічливість реалізується через складну систему стратегій і тактик, спрямованих на досягнення ефективного спілкування. Авторки наголошують, що ввічливість як необхідний складник ефективного спілкування впливає на процес комунікації, а також репрезентує залежність уживання мовних засобів і категорій від ситуативного контексту, а успішність спілкування залежить від правильного й доречного вибору мовних засобів, доцільне використання яких викликає потрібний ефект. Наголошено, що категорія ввічливості реалізується за допомогою мовних одиниць, які вможливають демонстрування чемного, шанобливого, доброзичливого ставлення до комунікативного партнера. У межах ввічливості мовні індикатори репрезентують не тільки формальні лінгвальні ознаки, а й прагмасемантичні, не вживаються ізольовано, а часто взаємопов'язані з один з одним або з індикаторами інших рівнів: мовець у своєму прагненні бути ввічливим використовує оптимальну кількість індикаторів задля досягнення мети. Представлено дослідників (на матеріалі різних мов) індикаторів вираження категорії ввічливості на різних рівнях: фонетичному, лексико-фразеологічному, словотвірному, морфологічному, синтаксичному, стилістичному. Підтверджено гіпотезу, що в деяких індоєвропейських мовах, зокрема, польській та українській, категорія ввічливості має специфічну репрезентацію. Доведено, що планом змісту категорії ввічливості є семантичні компоненти, зокрема, увага, доброзичливість, щирість, повага, партнерство, а планом вираження – комунікативні стратегії й тактики, які реалізовані мовними індикаторами.

Ключові слова: категорія ввічливості, мовні індикатор, комунікація, комунікативний партнер, стратегія, тактика.

Alla BOLOTNIKOVA,*orcid.org/0000-0003-4781-7475*

PhD (Philology), Associate Professor,

Associate Professor at the General Linguistics and Foreign Languages Department

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

(Poltava, Ukraine) *a.p.bolotnikova@gmail.com***SPECIFICITY OF THE POLITENESS CATEGORY IN THE LINGUISTIC ASPECT**

The article is devoted to the specifics of the category of politeness in the linguistic aspect, in particular, the linguistic representation of the category of politeness in studies on the examples of Japanese, Korean, Polish and Ukrainian languages is analysed in detail. It has been found that the communicative and pragmatic category of politeness is intended to regulate the process of communication and contribute to the formation of harmonious, friendly and parity relations between interlocutors with the help of specific linguistic indicators. Important for the analysis of the functioning of language indicators is the sociobiological characteristic of communicative partners and their intentions. The authors emphasise that politeness as a necessary component of effective communication affects the communication process and also represents the dependence of the use of language means and categories on the situational context, and the success of communication depends on the correct and appropriate choice of language means, the appropriate use of which causes the desired effect. It is emphasised that the category of politeness is realised with the help of linguistic units that make it possible to demonstrate a polite, respectful, friendly attitude towards a communicative partner. Within the framework of politeness, linguistic indicators represent not only formal linguistic features, but also pragmatic ones, are not used in isolation, but are often interrelated with each other or with indicators of other levels: the speaker in his/her desire to be polite uses the optimal number of indicators to achieve the goal of effective communication. The article presents the researchers' studies (based on the material of different languages) of indicators of expressing the politeness category at different levels: phonetic, lexical and phraseological, word-formation, morphological, syntactic, stylistic. The hypothesis that in some Indo-European languages, in particular, Polish and Ukrainian, the category of politeness has a specific representation is confirmed. It is proved that the content plan of the politeness category is semantic components, in particular, attention, kindness, sincerity, respect, partnership, and the expression plan is communicative strategies and tactics implemented by linguistic indicators.

Key words: category of politeness, linguistic indicator, communication, communicative partner, strategy, tactics.

Постановка проблеми. Увічливість належить до формальних ознак людської поведінки й не пов'язана з поняттям істинності референції – об'єкта уваги семантики. Вихований мовець, незалежно від ставлення до комунікативного партнера (доброзичливого, нейтрального чи упрежденного), різними формальними засобами (вербальними чи невербальними) намагається так налаштувати його, щоб забезпечити успішність інтеракції. Форма використаних ним лінгвальних одиниць відіграє при цьому таку ж роль, як і значення. Обираючи мовні засоби, адресант ураховує встановлені спільнотою правила й норми спілкування та їхню роль у загальному описі мови, демонструючи складну лінгвістичну проблему.

Аналіз досліджень. Мовна репрезентація ввічливості неодноразово привертала увагу багатьох дослідників, з-поміж яких: Н. Баландіна, Р. Бенакьо, А. Болотнікова, Л. Корновенко, О. Миронюк, М. Скаб, Ю. Скрипник, М. Телеки, А. Грибосьова, Р. Гуца, М. Лазинський, К. Ожуг, К. Сікора, З. Тополінська, Е. Томічек та ін., зокрема її поведінковий аспект вивчали Л. Гнатюк, Н. Журавльова, Р. Ратмайр, І. Скорбатюк, А. Харчарек, М. Човганюк, М. Марцяник та ін. Більшість науковців розглядають поведінку як зовнішній формальний прояв, що за певних умов знаходить вираження у внутрішніх психологічних ознаках – люб'язності, доброзичливості, щирості тощо. Мовознавець Н. Журавльова наголошує, що саме «сукупність зовнішніх та внутрішніх проявів дозволяє мовній увічливості бути важливим регулятором спілкування» (Журавльова, 2012: 9). Про ввічливість ідеться тоді, коли комунікативні партнери, обираючи оптимальний мовний засіб, ураховують соціобіологічні характеристики і дбають про взаємне демонстрування поваги. «Розбір будь-якого комунікативного явища передбачає урахування п'яти складників: Хто повідомляє? Що повідомляє? Яким засобами? Кому повідомляє? З яким результатом?» (Баландіна Н.Ф., Болотнікова А.П., 2020: 232). Тобто важливою постає комунікативна компетенція, яка передбачає не тільки знання мови, а й правил уживання її одиниць для ефективного контактування.

Польський дослідник гонорифікативності Р. Гуца зазначає, що аналізувати вербальну ввічливість, суть якої полягає у відображенні взаємин через мовні знаки, варто з погляду трьох традиційних галузей семіотики (Huszcza, 2004: 47). Як відомо, семантика досліджує зв'язки між знаками мови й реальністю, синтактика описує зв'язок між самими знаками, а прагматика вивчає зв'язки між знаками мови й її носіями. Увиразнюючись вер-

бальними одиницями (зв'язок із синтактикою), на мовну ввічливість впливає комунікативна ситуація (зв'язок із семантикою й прагматикою). Увічливість – це комунікативно-прагматична категорія, план змісту якої визначають семантичні компоненти (увага, доброзичливість, щирість, повага, партнерство тощо), а план вираження – комунікативні стратегії й тактики, реалізовані мовними засобами для досягнення ефективності спілкування.

Увічливість розглядаємо як імпліцитну категорію комунікативно-прагматичного характеру, яка різнорівнево репрезентована. Ідеться не тільки про стійкі, повторювані, рутинні етикетні формули, а передовсім про явища ширшого плану – граматичні індикатори ввічливості. Термін *індикатор* (із лат. *indicator* – показчик) увів у прагмалінгвістику Дж. Остін, а доповнив Дж. Сьорль. Саме їхні розвідки започаткували вивчення індикаторів комунікативно-прагматичних смислів. *Індикатор* – це елемент висловлення, мовленнєвого акту, що експлікує ілокутивну силу [Штерн 1998, 144]. Н. Баландіна проаналізувала чеські прагматичні кліше, які вживаються в стереотипних ситуаціях (Баландіна, 2002: 17); А. Уманець – лексичні, граматичні, просодичні індикатори, що спричиняють порушення максим спілкування (Уманець, 2004: 198); Л. Безугла систематизувала перлокутивні індикатори імпліцитного смислу (Безугла, 2009: 58) та інші. Мовний індикатор є синонімом до слів маркер, засіб, одиниця, які в комунікації виконують регулятивну функцію, маніфестують увічливість, здійснюють вплив на комунікативного партнера. Отже, індикатор – це вербальний засіб, який, маніпулюючи сферою раціонального й емоційного, уможливує реалізацію стратегій позитивної й негативної ввічливості задля досягнення комунікативної мети – ефективного спілкування.

Загалом увічливість – це комунікативно-прагматична категорія, яка знаходить своє вираження на всіх рівнях, зокрема граматичному. Специфіка стратегій і тактик шанобливої поведінки передбачає аналіз граматичних індикаторів у межах лінгвопрагматики, зіставляючи й порівнюючи способи, які демонструють ілокутивну силу висловлень. Поділяємо міркування П. Браун і С. Левінсона (Brown, Levingson, 1987), що основний механізм міжособистісної комунікації заснований на *зближенні – віддаленні*. Кожна мова має визначену низку різнорівневих мовних індикаторів увічливості, які репрезентують цю систему протиставлень, зокрема за ознакою *позитивна ввічливість – негативна ввічливість*. Для досягнення ефективності спілкування мовці дбають про оптимальність вербальних засобів вираження

КВ, оскільки їхній дисбаланс може викликати відчуття дискомфорту. Так, семантика слова іноді накладає обмеження на використання граматичних форм, а граматичні категорії, зі свого боку, впливають на актуальний вибір лексичних засобів. Мабуть, через це Н. Журавльова наголошувала, що «можливість об'єднання різнорівневих мовних засобів у єдину систему на основі їхньої спільної прагматичної функції вможливила визнання за ввічливістю статусу комунікативно-прагматичної категорії» (Журавльова, 2012: 32). Отже, реалізація ввічливості в мові – це не тільки використання окремих одиниць у певних комунікативних ситуаціях, це ефективна стратегічна поведінка інтерактантів.

Є мови, де ввічливість – це самостійна й специфічна лінгвальна категорія, насамперед лексико-граматична. Наприклад, у дослідженнях японської мови використовують терміни для пояснення явища ввічливості: *keigo* (усі ввічливі висловлення, а також їхні граматичні форми) та *taigū hyōgen* (формули, які демонструють ставлення до інших), що диференціює всі висловлення за ознакою ввічливість / неввічливість, є ширшим за *keigo*. Домінантним є поняття поваги, хоча значення поваги й ввічливості зазвичай не тотожні. Під впливом праці П. Браун і С. Левінсона в японістиці з'являється термін *teineisa*, який є точним еквівалентом англійського *politeness*. Дж. Кікуші зараховує *taigū hyōgen* до особливого класу висловлень, що вербально розрізняють із погляду статусу адресата, третьої особи, але містять один зміст. На їхнє основне (когнітивне) значення накладається гонорифікативне *taigūteki imi*, яке репрезентує ставлення мовця до адресата, третьої особи або предмета висловлення (Цит. за: (Huszczka, 2004: 34)).

Дослідники категорії ввічливості в японській мові зазначають, що вона репрезентована системою граматичних і лексичних форм, які вможливають реалізацію соціальних взаємин комунікантів. Відповідно до цього виділяють дві близькі за значенням категорії, що диференціюють форми ввічливості: адресив (увічливо-шанобливі та увічливо-скромні) і гоноратив (шанобливі, нейтральні, скромні). Із позиції екстралінгвальних чинників можливе поєднання форм: шанобливі вживаються в значенні скромних і навпаки. Адресивне значення реалізоване суфіксом *-мас* й достатньою кількістю імперативних форм, які увиразнюють непрямі спонування, гоноративне – префіксами (наприклад, *о-* / *го-*) і суфіксами (*-сама-*, *-сан-*, *-доно-*), коренем дієслова, лексичне значення якого має семантику ввічли-

вості, особовими займенниками. Варто зазначити, що префікси здебільшого характерні для епістолярного стилю й вважають застарілими.

Дослідниця категорії ввічливості в сучасній корейській мові Ю. Скрипник довела існування в ній «розвинутої лексико-граматичної (власне мовної) категорії ввічливості, вербальні рівні якої передають ієрархічне поняття більшої чи меншої формальності, прямотинійності та шанобливих форм ставлення до адресата. Ця мова має велику кількість дериваційних, морфологічних, лексичних засобів, які вможливають уживання вербальної одиниці з метою демонстрування ставлення мовця й до адресата, і до об'єкта мовлення – від найввічливішої, офіційної, нейтральної до дружньої та фамільярної. Індикатори ввічливості – це лінгвальні засоби вираження різноманітних соціальних взаємин. Тому вони відповідно до ситуації й статусу співрозмовників репрезентують коректну та шанобливу поведінку учасників спілкування» (Скрипник, 2006: 6). Загалом категорія ввічливості корейської мови експлікована шістьма рівнями шанобливого ставлення до адресата, які розрізняють за формальним і неформальним стилями. У формальному стилі є чотири рівні (високий, звичайний високий, звичайний низький і низький), у неформальному – два (загальний високий і загальний низький). Ю. Скрипник зазначає, що «форми ввічливості утворюють у корейській мові систему, що отримала спеціальну назву *деупоб...* Ввічливе ставлення до адресата висловлювання – це мовленнєве вираження ввічливості залежно від оцінювання соціального статусу та віку співрозмовника. Категорія ввічливості щодо слухача відбивається у лексичній та граматичній структурах речення» (Скрипник, 2004: 150). Виокремлюють два види граматичних категорій увічливості: адресив й гоноратив. Лінгвістка зазначає, що «граматична система форм увічливості існує насамперед у дієслові, а також предикативному прикметнику та зв'язці» (Скрипник, 2006: 8). Типовими граматичними засобами реалізації ввічливості є різноманітні афікси. Ю. Скрипник висновує, що в корейській мові «шанобливе ставлення реалізують лексичними і морфологічними формами (синтетичним й аналітичним способами). До лексичних засобів належать спеціальні гоноративні та депрециативні еквіваленти конкретної групи іменників, займенників і дієслів, до морфологічних – увічливі еквіваленти часток називного та давального відмінків *ккесо* та *кке*, увічливі суфікси *нім* та *сі*, увічливі форми присудка *симніда*, *мніда*, *мнікка*, *псіда*, *сінсіо*, *йо* та ін., а також допоміжне дієслово *чуда* / *тирида*, що

утворює категорію спрямованості дії» (Скрипник 2006: 11). Авторка вказує на те, що система форм увічливості корейської мови зазнає спрощення, значна кількість лексичних та граматичних форм зникають з ужитку або функціують на мовній периферії, уживають їх тільки в особливих ритуальних ситуаціях; також часто стираються відмінності за рівнями ввічливості. Але протиставлення ввічливих і неввічливих форм у звертанні до адресата залишається усталеним і не демонструє тенденції до зменшення (Скрипник 2006: 12).

Крім східних (японської, корейської та ін.) мов, у яких увічливість є специфічною лексико-граматичною категорією, вона привертає увагу дослідників європейських мов. Так, польський дослідник Р. Гуца переконливо спростовує думку деяких сходознавців про те, що в європейських мовах увічливість переважно має лексичний характер і тільки опосередковано граматичний (уживання займенників множини у функції однини, третьої особи в значенні другої й відповідної форми дієслова), а вираження гонорифікативності в цих мовах, на відміну від японської, має факультативний характер. Р. Гуца довів, що «гонорифікативність у польській мові, подібно до східних, виокремлюється як особлива специфічна категорія мови адресивного зразка, оскільки на це вказує опозиція особових займенників і дієслівних форм» (Huszcza, 2004: 206). Це, на думку полоніста, «особливий вид значення, який міститься в змісті висловлення, зокрема інформація про соціальні стосунки між адресантом і адресатом, адресантом і тим, хто не є безпосереднім учасником інтеракції, а також адресатом й об'єктом висловлення» (Huszcza, 2004: 47), і підкреслює, що «форми другої особи корелюють з увічливістю» (Huszcza, 2004: 207). Автор свідомо використав східні мови в процесі аналізу вербальної реалізації ввічливості й довів наявність гонорифікативності в польській мові. Він також вказує на ті частини мови, для яких розрізнення рівня гонорифікативності є обов'язковим, а саме: особові займенники (*ty – Pan / Pani; wy – Państwo*), присвійні займенники (*twój – Pana, jej – Pani*), іменники кличного відмінка (*Mario, Piotrze, Panie dyrektorze, Pani dziekan*), дієслова наказового способу (*Czytaj! – Niech Pan czyta! – Proszę Pana czytać!*), питальні речення (*Czy byłby Pan tak uprzejmy...? Czy mogłaby Pani...?*).

Видається важливо в дослідженні індоєвропейських мов звернути увагу на лексико-граматичну репрезентацію категорії ввічливості, яка вирізняється прагматичною природою й може бути предметом функційної граматики, за всіма

напрямами – структурним, семантичним і комунікативним. Подібно міркують українські дослідники категорії ввічливості М. Телеки і В. Шинкарук, наголошуючи, що вона репрезентована різномірними вербальними засобами: «1) комунікативно-семантичними групами – інтенційними висловленнями, стереотипами спілкування, які відображають національно-культурну специфіку ввічливості; 2) морфологічними (модальні й займенникові слова, предикати, сполучники, частки, вигуки, форми особи, числа, часу, способу, виду дієслів); 3) синтаксичними (звертання, реченеві конструкції різного типу); 4) словотвірними (утворення зі зменшено-пестливими суфіксами); 5) фонетико-графічними (інтонація, авторські розділові знаки); 6) стилістичними (емоційно-експресивні та суб'єктивно-оцінні компоненти значень слів, речень)» (Телеки, Шинкарук, 2007: 113).

Дослідниця категорії ввічливості в українській мові А. Болотнікова здійснила спробу довести займенниковий статус гоноративів *пан, пані* в українській мові, що вможливило аналіз лексем *пан, пані* як гоноративних займенникових іменників, тому «в прономінальній системі української мови простежується ще один займенниковий показник увічливості, який має тенденцію до поширення, можливо, під впливом інших мов, і насамперед польської, де таке вживання є нормативним» (Болотнікова 2018: 116). Науковиця за допомогою низки лінгвістичних прийомів довела гонорифікативний статус лексем *пан, пані*:

1) прийом синтаксичного поширення (гоноративні займенникові іменники *пан, пані* не можуть поєднуватися з вказівними займенниками *той / та*), пор.: *Може, пані бажає щось купити? – *Може, та пані бажає щось купити?;*

2) прийом підстановки (синонімія прагматичної функції гоноративів): *Може, пані бажає щось купити? → Може, Ви бажаєте щось купити?* Тут гоноратив *пані* формально позначає третю особу, але має значення другої, бо спрацьовує прагматично-ситуативний фактор: *ти – тут – тепер*, де *ти* ввічливо марковане лексемою *пані*.

У ввічливих висловленнях на зразок: *То, може, пан буде такий ласкавий і допоможе мені?* йдеться про контекстуально зумовлену дейктичну функцію лексем *пан, пані* (вказівка на адресата – *Ви*). Цей факт є ще одним доказом репрезентації специфічних ознак займенника як частини мови.

Отже, українській мові притаманні різноманітні форми ввічливого звертання, пор.: *Чи пан любить музику? – Чи Ви любите музику?* Унаслідок цього постає питання, чи ці висловлення можна вважати абсолютними синонімами, чи

вони репрезентують різні рівні ввічливості? Прийоми експериментальної перевірки посвідчують таке: у першому випадку простежено тісний взаємозв'язок гоноративного займенникового іменника *пан* із присудком і неможливість елімінації без зміни значення, пор.: *Чи пан любить музику?* – *Чи любить музику?* (питання *хто?*), а також неможлива заміна гоноративного займенникового іменника *пан* іншим засобом: *Чи директор любить музику?* (значення третьої особи – *він*). Удаючись до прийому підстановки в питанні *Чи пан директор любить музику?* (можливі обидва значення – друга або третя особа) і його нової репрезентації у формі *Чи Ви любите музику?*, є очевидним, що гоноративний займенник *Ви* може опускатися без зміни значення висловлення, а також без зміни особи): *Чи любите музику?* Це теж репрезентує своєрідний займенниковий статус лексем *пан*, *пані* в українській мові. Можна стверджувати, що висловлення з гоноративами *пан* / *пані* демонструють вищий рівень увічливості в українській мові. У такий спосіб збільшується соціальна дистанція між співрозмовниками, адресатну одиницю сприймають відсторонено, а тому більш поштиво. Ця прагмема демонструє не тільки повагу до адресата, але й вказує на те, що він її вартий, тобто йдеться про різні рівні ввічливості, а відтак підтверджує міркування Р. Хуці, що в деяких індоєвропейських мовах, зокрема, польській та українській, категорія ввічливості має специфічну репрезентацію.

Дослідження засобів вираження ввічливості на матеріалі різних мов посвідчують їхню репрезентацію на всіх рівнях: фонетичному (А. Багмут, О. Мацкевич та ін.); лексико-фразеологічному (Н. Баландіна, М. Білоус, С. Богдан, Л. Гнатюк, О. Гриценко, Н. Журавльова, В. Литовченко, Н. Поліщук, Я. Радевич-Винницький, В. Ревенко, М. Фабіан, К. Ожуг та ін.); словотвірному (С. Єрмоленко, І. Скорбатюк, Ю. Скрипник та ін.); морфологічному (Р. Бенакьо, О. Миронюк, М. Скаб, Р. Браун, М. Цибульський, А. Грибосьова, Р. Гуца, М. Лазінський, Е. Томічек та ін.); синтаксичному (Л. Бережан, О. Даскалюк, О. Мельничук, М. Скаб, М. Телеки, А. Уманець, А. Харчарек, В. Шинкарук, А. Галчинська, Д. Питель-Пандей та ін.) і стилістичному (О. Гриценко, О. Мацько та ін.).

Релевантною нашому дослідженню є думка О. Миронюк, що ввічливими «можна назвати спеціальні граматичні та лексичні або лексико-граматичні засоби, якими позначають міжособистісні стосунки мовців або ставлення їх до третьої особи, спрямовані на вираження шани, поваги, доброзичливості. Лексичні засоби вираження ввічливості не

викликають особливих теоретичних проблем, натомість граматичні вимагають теоретичних студій для з'ясування суті явища» (Миронюк, 2006: 25). Мовознавець проаналізувала історію засобів вираження ввічливості в межах однієї етикетної ситуації – звертання, де інтерперсональні стосунки репрезентовані найвипукліше. В українській мові функційно-семантичне значення ввічливості перетинається з функційно-семантичним значення спонукальності, що реалізується в ситуаціях протиставлення імперативних форм однини й множини: *Сідай!* – *Сідайте!*; імператива й різноманітних засобів оформлення непрямих мовленнєвих актів: *Допоможіть!* – *Чи не могли б Ви мені допомогти?*; іноді доконаного й недоконаного виду: *Підпишіть папери, будь ласка!* – *Підпишіть папери, будь ласка!* тощо. Увічливість як комунікативно-прагматична категорія пов'язана із ситуацією безпосереднього комунікативного контакту, а тому реалізується завжди там, де вербальні засоби репрезентують учасників інтеракції, наприклад, особові займенники, питальні та імперативні форми та ін.

Отже, вираження категорії ввічливості регулюється таким правилами:

а) власне мовними, які регламентують вибір фонетичних, лексичних засобів, граматичних категорій, синтаксичних конструкцій з-поміж функційно близьких або синонімічних;

б) соціальними, що вимагають уже вибрані одиниці вживати відповідно до соціальних ролей співрозмовників;

в) ситуативними, які вказують на оптимальність вербальних засобів комунікативній ситуації, її тональності та атмосфері.

Отже, аналіз увічливості як комунікативно-прагматичної категорії встановив, що вона репрезентує складну систему стратегій і тактик, спрямованих на досягнення гармонійного й ефективного спілкування та є регулятором мовленнєвої поведінки інтерактантів. Ці стратегії впливають на вибір засобів вербальної й невербальної комунікації, які зумовлюють формування надійної концептуальної бази для виокремлення мовних індикаторів вираження категорії ввічливості у межах конкретного комунікативного акту. Опис лінгвальних одиниць як репрезентантів категорії ввічливості передбачає урахування умов спілкування, вербалізації стратегій позитивної й негативної ввічливості. Комунікативно-прагматична категорія ввічливості знаходить свою реалізацію на всіх мовних рівнях – від фонетичного до синтаксичного. Релевантною для аналізу функціонування мовних знаків є соціобіологічна характеристика комунікантів, їхніх інтенцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баландіна Н.Ф., Болотнікова А.П. Польсько-українська пісня «Hej, sokoły!»: як інтеркультурне комунікативне явище. *Przegląd wschodnioeuropejski*. Olsztyn : WMU, 2020. Т. XI/1. С. 231-240.
2. Баландіна Н. Ф. Функції і значення чеських прагматичних кліше в комунікативному контексті : монографія. Київ : АСМІ, 2002. 332 с.
3. Болотнікова А.П. Граматичні індикатори вираження категорії ввічливості : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2018. 257 с.
4. Безугла Л. Р. Перлокутивні індикатори імпліцитного смислу у висловленнях німецької мови. *Вісник ХНУ*. 2009. № 848. С. 58–62.
5. Журавльова Н. М. Поетика української епістолярної ввічливості XIX – початку XX століття. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012 . 548 с.
6. Миронюк О. М. Історія українського мовного етикету. Звертання. Київ: Логос, 2006. 167 с.
7. Скрипник Ю. Д. Комунікативна категорія ввічливості в корейській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.13 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2006. 234 с.
8. Скрипник Ю. Д. Система рівнів та форм ввічливості в сучасній корейській мові. *Східний світ*, 2004. № 1. С. 149–153.
9. Телеки М. М., Шинкарук В. Д. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру. Київ : Видавництво МДГУ імені Петра Могили, 2007. 176 с.
10. Уманець А. В. Лінгвістичні та екстралінгвістичні індикатори непрямих мовленнєвих актів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського держ. ун-ту*. Вип. 3, Т. 2. Кам'янець-Подільськ, 2004. С. 197–199.
11. Brown P., Levingson S. *Politeness : Some Universals in Language*. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1987. 345 p.
12. Huszcza R. *Honoryfikatywność. Gramatyka. Pragmatyka. Typologia*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006. 228 s.

REFERENCES

1. Balandina N.F., Bolotnikova A.P. (2020) Polsko-ukrainska pisnia «Hej, sokoły!»: yak interkulturene komunikatyvne yavyshe. [The Polish-Ukrainian song «Hej, sokoły!»: as an intercultural communicative phenomenon] *Przegląd wschodnioeuropejski*. Olsztyn : WMU. T. XI/1. S. 231-240. [In Ukrainian].
2. Balandina N. F. (2002) Funktsii i znachennia cheskykh prahmatychnykh klishe v komunikatyvnomu konteksti. [Functions and meaning of Czech pragmatic clichés in the communicative context]: monohrafiia. Kyiv: ASMI. 332 s. [In Ukrainian].
3. Bolotnikova A.P. (2018) Hramatychni indykatory vyrazhennya katehoriyi vvichlyvosti. [Grammatical indicators of the expression of the category of politeness]: dys. ... k-ta filol. nauk : 10.02.01. Zaporizhzhia. 257 s. [In Ukrainian].
4. Bezuhla L. R. (2009) Perlokutyvni indykatory implitsynoho smyslu u vyslovlenniakh nimetskoï movy. [Perlocutionary indicators of implicit meaning in German utterances] *Visnyk KhNU – Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*, 848. 58–62. [In Ukrainian].
5. Zhuravlova N. M. (2012) Poetyka ukrainskoï epistoliarnoi vvichlyvosti XX – pochatku XXI stolittia. [Poetics of Ukrainian epistolary politeness of the 19th and early 20th centuries] *Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet*. 548 s. [In Ukrainian].
6. Myroniuk O. M. (2006) storiia ukrainskoho movnoho etyketu. Zvertannia. [History of Ukrainian language etiquette. Addressing formulas] Kyiv: Lohos. 167 s. [In Ukrainian].
7. Skrypnyk Yu. D. (2006) Komunikatyvna katehoriia vvichlyvosti v koreiskii movi [The communicative category of politeness in Korean]: dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.13 / Kyivskiy natsionalnyi un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv. 234 s. [In Ukrainian].
8. Skrypnyk Yu. D. (2004) Systema rivniv ta form vvichlyvosti v suchasniï koreiskii movi. [The system of levels and forms of politeness in modern Korean] *Skhidnyi svit – Eastern world*, 1. 149–153. [In Ukrainian].
9. Teleky M. M., Shynkaruk V. D. (2007) Sotsialni katehoriï modusu v tekstakh epistoliarneho zhanru. [Social categories of mode in the texts of the epistolary genre] Kyiv : Vydavnytstvo MDHU imeni Petra Mohyly. 176 s. [In Ukrainian].
10. Umanets A. V. (2004) Linhvistychni ta ekstralinhvistychni indykatory nepriamy movlennievnykh aktiv. [Linguistic and extralinguistic indicators of indirect speech acts] *Naukovi pratsi Kam'ianets-Podil'skoho derzh. un-tu*. – Scientific works of Kamianets-Podil'skyi State University, 3, vol. 2. 197–199. [In Ukrainian].
11. Brown P., Levingson S. (1987) *Politeness : Some Universals in Language*. Cambridge : Cambridge Univ. Press. 345 p.
12. Huszcza R. (2006) *Honoryfikatywność. Gramatyka. Pragmatyka. Typologia*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN. 228 s. [In Polish].